

МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

А. В. Ольхова,
аспірант Інституту держави і права
ім. В. М. Корецького НАН України
(м. Київ)

УДК 341.641

ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ СПРАВИ МІЖНАРОДНОГО СУДУ ООН “ВОЄННІ ДІЇ НА ТЕРИТОРІЇ КОНГО (ДРК ПРОТИ УГАНДИ)”

Проведено правовий аналіз та визначено роль рішення справи Міжнародного суду ООН “Воєнні дії на території Конго (ДРК проти Уганди)” для теорії та практики сучасного міжнародного права. Порушено питання захисту прав дитини у збройному конфлікті в рамках розгляду справи в МС ООН. Вивчено вплив цього рішення на міжнародне кримінальне правосуддя.

Ключові слова: Конго, Міжнародний кримінальний суд, дитина у збройному конфлікті.

Рішення у справі “Воєнні дії на території Конго (ДРК проти Уганди)”, прийняте Міжнародним судом ООН 19 грудня 2005 р., було предметом наукових дискусій та довготривалих обговорень. Неоднозначність справи підтверджується фактом наявності низки окремих думок та декларацій суддів до рішення. Так, не погоджуючись з рішенням Міжнародного суду ООН, судді Томка, Корома та суддя *ad hoc* Верхоєвен виступили з деклараціями. Окремі думки представили судді Парра-Арангурен, Куїджманс, Еларабі, Сімма, а суддя Катека виступив з протилежною думкою [1; 2; 3; 4; 5; 6; 7; 8]. У своїй науковій праці Ендрю Моллел, лектор університету Танзанії, пояснює складність даної справи фактом “переплетіння декількох конфліктів локального, національного та регіонального рівнів, коли вперше міжнародна спільнота стала свідком інтернаціоналізації внутрішньої війни” [9, с. 25]. У цій справі Міжнародний суд ООН порушує важливі для сучасного міжнародного права вцілому та міжнародного гуманітарного права, зокрема питання захисту прав дитини у збройному конфлікті, відповідальності держави за порушення норм міжнародного права захисту прав людини, права держави на самооборону та відсутності чіткого критерію визначення здійснення ефективної влади на окупованій території.

Вивченням системи міжнародного судоустрою та судочинства займалися такі вітчизняні науковці, як В. Муравйов, О. Шпакович, К. Савчук та І. Проценко. Проблема сучасної міжнародної юстиції розглядалася В. Буткевичем та І. Блищенко.

Проблемі міжнародного правосуддя щодо ситуації збройного конфлікту в регіоні Великих Озер в Африці присвячується наукова праця Е. Моллела, проте у вітчизняній науці міжнародного права практика Міжнародного суду ООН щодо спорів між державами–сторонами збройного конфлікту залишається маловивченою.

Метою статті є здійснення правового аналізу рішення Міжнародного суду ООН у справі “Воєнні дії на території Конго” Демократичної Республіки Конго проти Уганди від 19 грудня 2005 р. з метою виокремлення сучасних тенденцій у практиці застосування норм міжнародного права захисту прав людини та міжнародного гуманітарного права міжнародними судовими органами на прикладі Міжнародного суду ООН, а також визначення ролі та значення цього рішення в теорії та практиці сучасного міжнародного права.

23 червня 1999 р. Демократична Республіка Конго (далі — ДРК) подала заяви до Міжнародного суду ООН (далі — МС ООН) проти Бурунді, Руанди та Уганди у зв'язку із здійсненням ними “актів збройної агресії, що, в свою чергу, є грубим порушенням Статуту ООН та Хартії Організації Африканської Єдності”. У своїх заявах ДРК стверджувала, що вторгнення 2 серпня 1998 р. на конголезькі території Збройних сил Бурунді, Уганди та Руанди свідчить про порушення ними суверенітету та територіальної цілісності ДРК, що становили загрозу миру та безпеки для Центральної Африки вцілому та регіону Великих Озер зокрема. У діях трьох держав ДРК вбачало спробу захоплення м. Кіншаси з метою повалення уряду та вбивства президента їхньої держави. Більше того, ДРК звинувачувала держави “у порушеннях міжнародного гуманітарного права і масових порушеннях прав людини, а також у актах пограбування великої кількості публічних та приватних установ”. У своїх вимогах ДРК просила МС ООН визнати Бурунді, Уганду та Руанду винними у порушеннях Женевських конвенцій про захист жертв війни 1949 р. та Додаткових протоколів до них 1977 року, Нью-йоркської конвенції проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поведінки і покарання 1984 р., Монреальської конвенції про боротьбу з незаконними актами, спрямованими проти безпеки цивільної авіації 1971 р., тощо [10, с. 11]. Проте 15 січня 2001 р. уряд ДРК повідомив МС ООН про намір припинити судочинство проти Бурунді та Руанди, і у січні 2001 року дві справи були вилученні із загального списку справ МС ООН [11]. Таким чином, із серії справ, що стосуються воєнних дій на території Конго під час Другої конголезької війни, тобто у період між серпнем 1998 та червнем 2003 років, за активної участі ДРК, Уганди, Руанди та Бурунді лише справа ДРК проти Уганди закінчилася винесенням рішення МС ООН по суті.

У своєму меморандумі ДРК просила МС ООН визнати Уганду винною у порушеннях державою основоположних принципів міжнародного права, конвенційних норм та норм міжнародного звичаєвого права. Зокрема у ході судочинства ДРК вказувала на порушення Угандою принципів невтручання, поваги суверенітету та територіальної цілісності держави та заборони застосування сили шляхом незаконного перебування Збройних сил Уганди на території ДРК у період з 1998 по 2003 роки. У відповідь на це Уганда стверджувала, що подібні дії з її сторони можна характеризувати як використання нею права на самооборону згідно зі ст. 51 Статуту ООН. У своєму рішенні від 19 грудня 2005 р. МС ООН дійшов висновку, що за відсутності збройних нападів на Уганду, а також непопередження нею Ради Безпеки ООН щодо застосування права на самооборону дії Уганди визначаються як порушення принципів незастосування сили у міжнародних відносинах та невтручання. Більше того, беручи до уваги характер та тривалість воєнної інтервенції, МС ООН визнав дії Уганди як грубе порушення ст. 2 (4) Статуту ООН. У цьому контексті важливо наголосити на питанні визначення статусу території провінції Ітурі, адже згідно з доводів ДРК територія провінції Ітурі перебувала під воєнною окупацією Уганди. В свою чергу, остання вказувала на відсутність доказів здійснення ефективної влади нею на території провінції Ітурі. І хоча, у зв'язку із здійсненням низки владних повноважень генералом Збройних сил Уганди на цій

території, Суд прийняв це як доказ здійснення окупаційної влади і вказав на порушення Угандою приписів Гаазьких конвенцій 1907 року, проте питання визначення критерію здійснення ефективної влади на окупованій території стало предметом активної дискусії при винесенні рішення. Так, зокрема, у своїй окремій думці суддя Парра-Арангурен підкреслив, що судом не було доведено факту здійснення ефективного правління на території провінції Ітурі, що свідчить про неможливість визнання території як окупованої та відповідно неможливість притягнення до відповідальності Уганди за порушення низки норм міжнародного гуманітарного права, прав людини на території провінції Ітурі [7].

ДРК також просила суд визнати Уганду винною в порушеннях ряду норм міжнародного гуманітарного права та міжнародного права захисту прав людини під час воєнних дій на території провінції Ітурі зокрема. Важливо зазначити, що вперше, в рамках розгляду справи МС ООН було піднято питання відповідальності держави за порушення нею норм міжнародного гуманітарного права у сфері захисту прав дитини. Так, у своєму рішенні суд визнав Уганду винною у порушеннях міжнародних конвенційних норм щодо заборони вбивств, тортур, нелюдського поводження серед цивільного населення; норм міжнародного звичаєвого права, до прикладу, винною в непроведенні розрізнення між цивільним населенням та комбатантами; порушення міжнародних зобов'язань у сфері захисту прав дитини, зокрема шляхом тренування дітей як солдатів та вербування їх у лави Збройних сил держави [10, с. 116]. Зокрема суд взяв до уваги звіт Місії ООН в Демократичній Республіці Конго, яка на період з січня 2002 до грудня 2003 року зафіксувала випадки переміщення конголезьких дітей у тренувальні табори Збройних сил Уганди з метою їх подальшого вербування [10, с. 77]. Таким чином, Уганда була визнана винною в порушеннях міжнародних договірних норм у сфері захисту прав людини, міжнародного гуманітарного права та міжнародного звичаєвого права.

Важливим стало рішення МС ООН щодо визнання Угандою винною в незаконному використанні конголезьких природних ресурсів, про що було сказано в Меморандумі ДРК проти Уганди. Суд не просто вказав на порушення Угандою міжнародних договірних норм та норм міжнародного звичаєвого права щодо незаконного використання конголезьких природних ресурсів, в тому числі на окупованій нею території провінції Ітурі, але й наголосив на важливості резолюцій Генеральної Асамблеї ООН щодо закріплення ними суверенітету держави над своїми природними ресурсами та визнання їх положень нормами міжнародного звичаєвого права [10, с. 87].

Таким чином, визнавши Уганду винною у вищевказаних діях, МС ООН виніс рішення щодо сплати Угандою репарацій за заподіяну шкоду на користь ДРК. Важливо також зазначити, що за даним рішенням ДРК була визнана винною в порушеннях норм Віденської конвенції про дипломатичні зносини 1961 р., у зв'язку із здійсненням нею у серпні 1998 року атаки на посольство Уганди в м. Кіншаса. Таким чином, лише на основі цього положення Контрмеморандуму Уганди було винесено позитивне рішення на користь Уганди у цій справі.

Це рішення МС ООН відіграло важливу роль у теорії та практиці міжнародного права. Зокрема міжнародний резонанс цієї справи привернув увагу до ситуації в регіоні Великих Озер Прокурора Міжнародного кримінального суду. Тому, починаючи з 2002 року, тобто з часу ратифікації ДРК Римського статуту Міжнародного кримінального суду, за ініціативи Прокурора велося розслідування щодо можливих порушень прав людини та норм міжнародного гуманітарного права на території провінції Ітурі [9, с. 25]. Як наслідок, 14 березня 2012 р. Міжнародний кримінальний суд виніс перший обвинувальний вирок у справі проти колишнього лідера Союзу конголезьких патріотів Томаса Лубанго Дьїло за вербування дітей віком до 15 років та використання їх під час бойових дій у провінції Ітурі в період між вереснем 2002 до серпня 2006 років [12]. При розгляді цієї справи було порушено важливе для теорії міжнародного права питання потреби встановлення критерію

визначення здійснення ефективної влади на окупованій території. Судом було підкреслено важливість та пріоритетність принципу суверенітету держави над своїми природними ресурсами. А також це рішення вперше вказало на проблему використання дітей під час воєнних дій у збройних силах держав-сторін конфлікту та можливість визнання держави відповідальною за порушення міжнародних норм як конвенційного, так і звичаєвого характерів у сфері захисту прав дитини.

Список використаних джерел

1. Dissenting Opinion of Judge ad hoc Kateka [Electronic Resource] International Court of Justice. — URL : <http://www.icj-cij.org/docket/files/116/10473.pdf>.
2. Declaration of Judge ad hoc Verhoeven [Electronic Resource] International Court of Justice. — URL : <http://www.icj-cij.org/docket/files/116/10470.pdf>.
3. Declaration of Judge Tomka [Electronic Resource] International Court of Justice. — URL : <http://www.icj-cij.org/docket/files/116/10469.pdf>.
4. Separate Opinion of Judge Simma [Electronic Resource] International Court of Justice. — URL : <http://www.icj-cij.org/docket/files/116/10467.pdf>.
5. Separate Opinion of Judge Elaraby [Electronic Resource] International Court of Justice. — URL : <http://www.icj-cij.org/docket/files/116/10465.pdf>.
6. Separate Opinion of Judge Kooijmans [Electronic Resource] International Court of Justice. — URL : <http://www.icj-cij.org/docket/files/116/10463.pdf>.
7. Separate Opinion of Judge Parra-Aranguren [Electronic Resource] International Court of Justice. — URL : <http://www.icj-cij.org/docket/files/116/10461.pdf>.
8. Declaration of Judge Koroma [Electronic Resource] International Court of Justice. — URL : <http://www.icj-cij.org/docket/files/116/10459.pdf>.
9. *Mollet, A.* International Adjudication and Resolution of Armed Conflicts in the Africa's Great Lakes: A Focus on the DRC Conflict [Text] / Andrew Mollet // Journal of Law and Conflict Resolution. — 2009. — Vol. 1. — pp. 010–029.
10. Armed Activities on the Territory of the Congo (Democratic Republic of the Congo v. Uganda), Judgment, I.C.J. Reports 2005, p. 168 [Electronic Resource] International Court of Justice. — URL : <http://www.icj-cij.org/docket/files/116/10455.pdf>.
11. Armed Activities on the Territory of the Congo (Democratic Republic of the Congo v. Rwanda) and Armed Activities on the Territory of the Congo (Democratic Republic of the Congo v. Burundi). The two cases are removed from the List at the request of the Democratic Republic of the Congo. Press Release 2001/2 [Electronic Resource] International Court of Justice. — URL : <http://www.icj-cij.org/docket/index.php?pr=655&code=cb &p1=3&p2=3&p3=6&case=115&k=1d>.
12. The Prosecutor v. Thomas Lubanga Dyilo. ICC-01/04-01/06 [Electronic Resource] International Criminal Court. — URL : http://www.icc-cpi.int/en_menus/icc/situations%20and%20cases/situations/situation%20icc%200104/related%20cases/icc%200104%200106/Pages/democratic%20republic%20of%20the%20congo.aspx.

*Рекомендовано до друку відділом міжнародного права та порівняльного правознавства
Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України
(протокол № 2 від 26 лютого 2013 року)*

Надійшла до редакції 10.04.2013

Ольхова А. В. Правовой анализ дела Международного суда ООН “Военные действия на территории Конго (ДРК против Уганды)”

Проведен правовой анализ и определена роль решения дела Международного суда ООН “Военные действия на территории Конго (ДРК против Уганды)” для теории и практики современного международного права. Поднят вопрос защиты прав ребенка во время вооруженного конфликта в рамках рассмотрения дела в Международном суде ООН. Изучено влияние данного решения на международное уголовное правосудие.

Ключевые слова: Конго, Международный суд ООН, ребенок в вооруженном конфликте.

Oikhova, A. V. Legal Analysis of the Case of the International Court of Justice “Military Operations on the Territory of the Congo (Democratic Republic of the Congo v. Uganda)”

This article is devoted to the legal analysis and setting the meaning of the decision of the case of the International Court of Justice “Military Operations on the Territory of the Congo (Democratic Republic of the Congo v. Uganda)” for the theory and practice of modern international law. The article raised the issue of protection of children’s rights in armed conflict within the ICJ’s procedure. The influence of the decision on the international criminal justice is investigated.

Keywords: Congo, International Court of Justice, child in armed conflict.

